

Бюрократична деградація Німеччини

Німеччина стагнує через надмірні податки, які витрачаються на регуляції та утримання емігрантів. Падіння показників економічної свободи, інновацій та загального рівня освіти є головним викликом сьогодення. Чи є вихід з цього зачарованого кола?

 30 ТРАВНЯ, 2026

УРЯДУВАННЯ ТА ДЕРЖАВНІ РЕГУЛЯЦІЇ   ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА   ЕМІГРАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

РАЙНЕР ЦІТЕЛЬМАНН

Упродовж семи років економічне виробництво Німеччини перебуває у стані стагнації, і однією з причин цього є розгул бюрократії. Навряд чи існує країна, де підприємці та громадяни не скаржилися б на бюрократію, але в Німеччині вона досягла нового виміру. Відомий німецький Інститут економічних досліджень [IFO Institute](#) оцінює, що через надмірну бюрократію Німеччина щороку втрачає 146 мільярдів євро економічного виробництва – це еквівалент приблизно чотирьох відсотків валового внутрішнього продукту. Компаніям доводиться наймати сотні тисяч працівників (лише з 2022 року – 325 000) просто для того, щоб дотримуватися незліченних бюрократичних норм. У 2010 році федеральне законодавство Німеччини налічувало близько 25 000 сторінок; сьогодні – майже 40 000. Щороку додається ще 1 000 сторінок – і це навіть без урахування численних регламентів ЄС. Ці дані наведено у чудовій книзі економіста Даніеля Штельтера «Absturz. So retten wir Deutschland» («Крах: як ми врятуємо Німеччину»), яка нині викликає значні дискусії в Німеччині.

Обіцянки скоротити бюрократію – відбувається протилежне

Протягом десятиліть кожен наступний уряд Німеччини у незліченних промовах заявляв, наскільки важливо скорочувати бюрократію. І відбувається рівно протилежне. Президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн пообіцяла «безпрецедентне» скорочення регулювання в ЄС, але сталося протилежне. У 2025 році Європейська комісія започаткувала 1 456 нормативно-правових актів – більше, ніж у будь-якому році з 2010-го. «Важко, – пише економіст Штельтер, – визначити, які саме регуляції становлять найбільший тягар для економіки серед таких норм, як Закон про ланцюги постачання, правила боротьби з вирубкою лісів, вимоги щодо прозорості оплати праці, заходи протидії відмиванню грошей, правила промислових викидів, закони про захист ґрунтів, регулювання упаковки, директиви екодизайну та багато іншого».

Регламент таксономії ЄС, імовірно, виявиться найбільшим тягарем: політики вирішують, які кредити є «хорошими», а які – «поганими». Я описую це як мислення централізованого планування. У чому різниця між ринковою економікою та плановою економікою? У ринковій економіці мільйони підприємців і споживачів вирішують, що слід виробляти. У плановій економіці це вирішують політики. Приватна власність дедалі більше вихолощується. Зрештою вона перетворюється на порожню оболонку,

Чому скорочення бюрократії не просувається вперед?

Скорочення бюрократії насправді не було б таким складним, вважає Штельтер:

*«Основні заходи не потребують нових законів; потрібно лише скасувати закони, ухвалені за останні десять-двадцять років. Це набагато швидше, ніж розробляти та узгоджувати нове законодавство.»*¹

То чому цього не відбувається? І чому бюрократія особливо масштабна саме в Німеччині? Більшість бюрократичних регуляцій у Німеччині – це ідеологія, втілена в законах і нормативних актах. Її подають під привабливими ярликами на кшталт «захисту споживачів», «захисту працівників», «захисту довкілля», «захисту молоді» тощо. У своїй основі це ліва та «зелена» ідеологія, яка зрештою трансформується у законодавство.

3 200 положень про соціальне забезпечення

Навіть із використанням штучного інтелекту та значними науковими зусиллями дослідники Інституту IFO у 2025 році не змогли скласти повний реєстр усіх соціальних виплат та їх наслідків. Дослідники задокументували понад 500 програм соціального забезпечення, але були змушені визнати, що призначення, цільові групи та витрати багатьох програм неможливо кількісно оцінити. Соціальні виплати розпорошені по дванадцяти соціальних кодексах, які містять понад 3 200 положень і численні спеціальні норми. Лише федеральний уряд створив понад 300 різних програм, частина з яких дублює одна одну. Понад 17 відсотків усіх працівників державного сектору Німеччини нині працюють у сфері соціального забезпечення. Лише тільки установи соціального страхування мають 364 000 працівників і генерують адміністративні витрати у розмірі 25 мільярдів євро.

Німці мають одну позитивну і одну негативну рису. Позитивна риса – це їхня ґрунтовність. Негативна риса – схильність до радикального ідеологічного мислення. Німеччина хоче врятувати світ від кліматичного апокаліпсиса та викоринити бідність у всьому світі. Остання мета реалізується через масову імміграцію та допомогу на розвиток: жодна країна у світі не витрачає на допомогу на розвиток стільки, як Німеччина (29,1 мільярда євро). Коли ідеологічне мислення реалізується особливо ґрунтовно й досконало, результатом стає задушливий потік законів і регуляцій, від якого страждає Німеччина.

перед виборами пообіцяв, що «лівим настав кінець», але ми щодня бачимо, що це не так.

Держава продовжує розширюватися.

Нині у державному секторі Німеччини працює понад п'ять мільйонів людей, що становить одинадцять відсотків робочої сили. З 2012 року кількість державних службовців зросла на 584 000, або на 14%. Якщо ж додати працівників установ соціального страхування, а також підконтрольних державі структур і компаній приватного права (таких як Deutsche Bahn), картина стає ще драматичнішою: з 2012 року додалося ще 943 000 працівників, і загальна кількість сягнула 6,7 мільйона.

Від лідера інновацій до освітнього занепаду: наростаюча криза Німеччини

Згідно з дослідженням, проведеним на замовлення ЮНІСЕФ, лише 60 відсотків 15-річних підлітків у Німеччині все ще мають «мінімальний рівень компетентності» у читанні та математиці. Німецька щоденна газета Die Welt прокоментувала це так: «Простою мовою це означає, що 40 відсотків майже неписьменні й не володіють базовими арифметичними операціями. Це ставить нас на 34-те місце серед 41 дослідженої країни. Це катастрофа».

Війна проти математики

Водночас повідомляє газета, академічні стандарти постійно знижуються. Нещодавно кілька федеральних земель Німеччини вилучили довге ділення та десяткові обчислення з уроків математики в початковій школі. Однією з причин назвали те, що учні робили надто багато помилок під час ділення чисел. Відповідаючи на критику, міністерка освіти Нижньої Саксонії Юлія Віллі Гамбург зробила кумедне зауваження, що спрощення викладання математики є «науково обґрунтованим подальшим розвитком математичної освіти».

Міністерка належить до Партії зелених, прихильники якої, як відомо, почувуються некомфортно з математикою. Це був один із висновків опитування, проведеного Інститутом дослідження громадської думки Алленсбаха, у межах якого 1 118 репрезентативно відібраних німців віком від 16 років запитали: «З яких предметів ви добре вчилися у школі, які були вашими найкращими предметами?» Їх також запитали, з яких предметів вони навчалися погано.

великим відривом.

Усе більше людей без шкільної чи професійної кваліфікації

Економічне виробництво Німеччини стагнує вже сім років, і однією з причин цього є освітня катастрофа. Даніель Штельтер пише у своїй книзі «Absturz. So retten wir Deutschland» («Крах: як ми врятуємо Німеччину»):

«У Японії 32 відсотки учнів досягають найвищого рівня математичних досягнень, тоді як у Німеччині – лише п'ять відсотків. Наслідки стають помітними пізніше: у 2023 році японські дослідники подали більш ніж утричі більше патентів, ніж їхні німецькі колеги.»┐

Штельтер повідомляє, що згідно з [MINT Nachwuchsbarometer](#) (STEM - барометр талантів) - у 2023 році 22 відсотки учнів у Німеччині були класифіковані як «група ризику» і майже не мали базового розуміння чисел та арифметичних операцій. Кількість учнів, які залишають школу, як пише Штельтер, досягла історичного максимуму в Німеччині. Після Румунії, Іспанії та Угорщини Німеччина має четвертий найвищий рівень відсіву зі шкіл у Європейському Союзі.

Ситуація ще драматичніша серед молодих людей без професійної кваліфікації. Згідно зі Звітом про професійну освіту 2025 року, 2,86 мільйона людей віком від 20 до 34 років не мають професійної кваліфікації, що відповідає 19,1% цієї вікової групи. Крім того, частка учнів, які достроково припиняють професійне навчання, зросла вдвічі – з десяти відсотків у 2005 році до понад 20 відсотків у 2020-му.

Ситуація в німецьких університетах ще гірша. Тридцять два відсотки студентів кидають університет.

«Усе більше студентів не мають базових передумов для успішного навчання в університеті»┐

– зазначає Штельтер.

Інновації в Німеччині: більше не в десятці найкращих

Окрім ворожості до досягнень і масової міграції, однією з головних проблем Німеччини є освітній федералізм. Кожна з 16 федеральних земель самостійно визначає свою освітню політику, і єдиних національних стандартів не існує.

інноваційних економік світу, тоді як Китай уперше увійшов до Топ-10. За словами Штельтера, Швейцарія вже багато років очолює рейтинг, за нею йдуть Швеція та Сполучені Штати. Південна Корея, Сінгапур, Велика Британія, Фінляндія, Нідерланди та Данія також випереджають Німеччину.

Особливо впадає в око тісний зв'язок між рівнем економічної свободи та інноваційною спроможністю країни. У Індексі економічної свободи 2026 року Сінгапур і Швейцарія очолюють рейтинг; Данія, Нідерланди та Швеція також входять до Топ-12, Фінляндія посідає 13-те місце, тоді як Німеччина – лише 24-те.

Джерело: Індекс Економічної Свободи 2026

https://static.heritage.org/index/pdf/2026/2026_indexofeconomicfreedom.pdf

«Німецькі винахідники, – пише економіст Штельтер, – створили друкарський верстат, автомобіль, рентгенівську технологію, формат MP3 і незліченну кількість інших технологій, що змінили світ. Саме ця інноваційна сила лежить в основі ключових галузей сучасності, від яких залежить наше процвітання». Як країна, бідна на природні ресурси, Німеччина особливо залежить від добре освічених та інноваційних людей. Але підґрунтя для цього більше не існує. Німеччина дедалі більше відстає. Дослідження PISA 2022 року документує драматичне падіння результатів. У математиці німецькі 15-річні школярі набрали 475 балів – на 25 балів менше, ніж у 2018 році.

Високі витрати на енергію душать компанії в Німеччині

BASF протягом десятиліть був не лише найбільшою хімічною компанією Німеччини, а певний час – і найбільшим хімічним концерном у світі. Починаючи з 2022 року, а особливо у 2023–2024 роках, компанія оголосила про масштабні програми скорочення витрат і робочих місць у Німеччині, водночас інвестуючи мільярди в нові заводи в Китаї. BASF пояснила це високими цінами на енергію в Німеччині та зниженням конкурентоспроможності Європи.

інтегрований виробничий комплекс у Чжаньцзяні, Китай. Сьогодні багато хто розглядає випадок BASF як символ того, як високі енергетичні витрати та зростаюча бюрократія послаблюють Німеччину як промисловий майданчик і спонукають великі компанії переносити зростання та інвестиції до Азії.

Чому багато компаній хочуть піти з Німеччини?

Економічне виробництво в Німеччині стагнує вже сім років, і однією з причин цього є масивне зростання цін на енергію. У своїй книзі «Absturz. So retten wir Deutschland» («Крах: як ми можемо врятувати Німеччину») економіст Даніель Штельтер пише, що, згідно з опитуванням, 63 відсотки промислових компаній вважають свою конкурентоспроможність під загрозою. Серед енергомістких промислових підприємств цей показник ще вищий. Серед великих енергомістких компаній із понад 500 працівниками дві третини вже планують релокацію.

Війна Росії проти України відіграє певну роль, але криза почалася задовго до цього – її спровокував так званий «Energiewende» («енергетичний перехід»), який розпочався за Ангели Меркель і був продовжений Робертом Габеком, який тоді обіймав посаду міністра економіки від Партії зелених. По суті, йдеться про трансформацію енергетичного сектору Німеччини з ринкової економіки в планову економіку, керовану політичною ідеологією.

Очікується, що «Energiewende» коштуватиме 5 трильйонів євро

«Німецький Energiewende реалізується без огляду на витрати» –

– пише економіст Штельтер. Коли свого часу про це запитали, Міністерство економіки під керівництвом Роберта Габека заявило, що ані доцільно, ані необхідно оцінювати витрати Energiewende на цей момент.

Штельтер оцінює, що на «Energiewende» вже витрачено близько 500 мільярдів євро. Після завершення трансформації загальна сума, за розрахунками, становитиме від 4,8 до 5,4 трильйона євро. «Я наважуюся зробити тверде передбачення, – пише Штельтер, – що ця трансформація не відбудеться – з тієї простої причини, що німецька економіка її не переживе».

Коли критики заперечують, що Німеччина відповідальна лише за 1,6 відсотка глобальних викидів CO₂ (Китай – 30 відсотків!), прихильники Energiewende завжди відповідають, що Німеччина слугує прикладом для наслідування і що інші країни підуть нашим шляхом. Катаріна Дрьоге, голова парламентської фракції Партії зелених

– заявила Дрьоге.

Це твердження абсурдне. Штельтер заперечує: «З нашим Energiewende ми не є прикладом для світу. Політики повинні нарешті визнати, що протягом останніх 25 років вели нас хибним шляхом, і мають ініціювати фундаментальну зміну курсу».

Проте цього не відбувається і за уряду Мерца. Уряд продовжує дотримуватися курсу Energiewende. Розбіжність між ХДС, з одного боку, та «Зеленими» – з іншого, полягає лише в тому, чи слід рухатися цим шляхом дещо повільніше, як хоче ХДС, чи ще швидше, як цього прагнуть «Зелені».

Зелений курс: величезні витрати, незначна користь

Чи досяг Energiewende бодай того, заради чого його було задумано? Ні. За словами Штельтера, Німеччина нині є третім за величиною викидів CO₂ на душу населення серед більш населених країн Європи – після Польщі та Чехії. У 2000 році Німеччина ще посідала сьоме місце. Однією з причин є те, що тоді атомна енергетика все ще відігравала важливу роль. Сьогодні всі атомні електростанції закрито; деякі навіть зруйновано, щоб нікому не спало на думку колись знову їх запустити.

Замість атомної енергії політики роблять ставку на так звану «водневу економіку». Газ має бути замінений «зеленим воднем», наприклад у виробництві сталі. «Зелена сталь» означає, що сталь більше не виробляється з використанням коксівного вугілля, а за допомогою водню – щоб уникнути викидів CO₂. У Німеччині це гігантський субсидійний проєкт без реалістичної економічної основи, оскільки для нього потрібні величезні обсяги дешевої електроенергії – електроенергії, якої саме й не існує через Energiewende та високі ціни на енергію. Результатом стає надзвичайно дорога сталь, яка не може конкурувати на світовому ринку і мусить субсидуватися державою мільярдами євро.

Економіст Штельтер вважає такі плани свідченням ідеологічного глухого кута.

«Той факт, що німецькі політики тримаються за ці ілюзії попри величезні витрати, значні технічні труднощі та те, що економіка вже перебуває у стані занепаду, підкреслює їхню безумовну волю дотримуватися обраного шляху незалежно від його сумнівної корисності... В енергетичній політиці існує безпосередня небезпека, і без аварійного гальма у поєднанні зі зміною курсу краху Німеччини не уникнути.»¹

Кінець капіталізму

Ментальна плутанина Німеччини проявляється в тому, що такі голоси, як Штельтер, Зінн і Кутс, набагато рідше звучать у суспільному мовленні, ніж голоси ідеологів на кшталт Ульріке Геррманн, авторки бестселера «Das Ende des Kapitalismus» («Кінець капіталізму»). У своїй книзі вона закликає замінити капіталізм плановою економікою.

Антикапіталістичне бачення Геррманн: більше не буде авіаперельотів і приватних автомобілів. Уряд вирішуватиме, як людям дозволено жити – наприклад, не буде приватних будинків на одну сім'ю та другого житла. Нове будівництво буде заборонене, бо воно шкодить клімату; натомість наявний житловий простір буде «справедливо» перерозподілений. Держава вирішуватиме, скільки простору може займати кожна людина. Споживання м'яса, за словами Геррманн, буде дозволене лише як виняток, оскільки виробництво м'яса шкодить клімату.

Загальніше кажучи, людям більше не дозволятимуть їсти так багато. 2 500 калорій на день буде достатньо, стверджує Геррманн: 500 грамів фруктів і овочів, 232 грами цільнозернових круп або рису, 13 грамів яєць, 7 грамів свинини тощо.

«На перший погляд, це меню може здатися дещо мізерним, але німці були б набагато здоровішими, якби змінили свої харчові звички», – заспокоює нас критик капіталізму. А оскільки люди будуть рівними, вони також будуть щасливими: «Нормування звучить неприємно. Але, можливо, життя навіть буде приємнішим, ніж сьогодні, бо справедливість робить людей щасливими.»¹

Німеччина: міграція, яка шкодить економіці

Щороку з 2011 року до Німеччини із-за кордону іммігрує понад мільйон людей. Чистий приріст населення між 2011 роком і кінцем 2023 року становив 7,1 мільйона осіб. У своїй книзі «Absturz. So retten wir Deutschland» («Крах: як ми врятуємо Німеччину») Даніель Штельтер пише: «Це, разом із постійною внутрішньою міграцією до мегаполісів, пояснює дефіцит житла та зростання орендної плати...» Так, це одне з пояснень поряд з іншим: дедалі суворіші державні вимоги до житлового будівництва зробили будівництво в Німеччині надто дорогим, тоді як інвесторів відлякують постійна поява нових регуляцій.

Скільки коштують мігранти?

податками та соціальними внесками, з одного боку, і отриманими державними виплатами – з іншого, є негативним.

Згідно з актуальними даними Федерального агентства зайнятості, майже половина всіх отримувачів «Bürgergeld» не мають німецького паспорта. У 2025 році було зафіксовано близько 5,3 мільйона отримувачів Bürgergeld, серед яких приблизно 2,5 мільйона іноземців. Це відповідає приблизно 47 відсоткам. Частка ще вища, якщо враховувати не лише іноземців, а всіх людей із міграційним походженням, включаючи натуралізованих громадян або дітей іммігрантів із німецькими паспортами. За даними Федерального агентства зайнятості, вже у 2023 році близько 62,8 відсотка працездатних отримувачів Bürgergeld мали міграційне походження.

Що приваблює мігрантів в Німеччині?

Високі соціальні виплати є однією з причин, чому багато людей прагнуть потрапити до Німеччини. Німецьке законодавство про притулок робить це особливо легким.

Штельтер пише:

"2025 рік уже став 13-м поспіль роком, коли понад 100 000 людей уперше подали заяву на отримання притулку в Німеччині. Хоча більшість заяв відхиляють, люди залишаються в країні... Ще більш проблематичним є те, що дедалі більше таких осіб, які офіційно мають лише статус толерованого перебування, отримують німецьке громадянство вже після п'яти років проживання в країні. Таким чином можна незаконно в'їхати, не отримати притулок через це, а через п'ять років бути нагородженим громадянством."

Хто іммігрує, а хто емігрує

Актуальні цифри підтверджують цю тенденцію: минулого року Німеччина зафіксувала майже 310 000 натуралізацій – рекорд із часу запровадження уніфікованої статистики у 2000 році. Попереднього року кількість становила близько 292 000, повідомляє газета Die Welt.

Через демографічний розвиток Німеччина потребує імміграції. Проблема полягає в тому, що країна переважно приваблює низькокваліфікованих іммігрантів, часто без професійної освіти чи знання мови. Водночас дедалі більше висококваліфікованих німців залишають країну.

показник становить лише близько 25 відсотків.

ОЕСР також прямо описує німецьких емігрантів як «таланти за кордоном» і наголошує на їхньому вищому за середній рівні освіти. Уже у 2010–2011 роках понад три мільйони людей, народжених у Німеччині, проживали в інших країнах ОЕСР, і значна частина з них мала високу академічну або професійну кваліфікацію. Молоді фахівці та випускники університетів особливо схильні до еміграції. Згідно з аналізами Німецького економічного інституту (IW) та даними ОЕСР, багато німців залишають країну на початку своєї професійної кар'єри. Найпопулярніші напрямки – Швейцарія, Австрія, Сполучені Штати та Канада. Основні причини – кращі кар'єрні можливості, вищі доходи, нижчі податки та привабливіші умови життя.

Саме в цьому й полягає головна проблема Німеччини – привабливість для людей, які живуть на соціальні виплати, і менш приваблива для тих, хто працює.

Соціальні виплати – одні з найвищих у світі, тоді як податки та соціальні внески також належать до найвищих. За даними ОЕСР, сукупне навантаження податків і внесків на соціальне страхування для самотнього працівника із середнім доходом у Німеччині нещодавно становило близько 47,9% – значно вище за середній показник ОЕСР, який становить близько 34,8%.

Сім'ї з великою кількістю дітей – а багато мігрантських сімей належать саме до цієї категорії – можуть розраховувати на дуже високі соціальні виплати.

Водночас стрімко зростає тіньова зайнятість. Людина, яка отримує соціальні виплати й водночас нелегально працює «в тіні», у підсумку може мати значно більше вільних коштів, працюючи, можливо, лише 15 годин на тиждень, ніж той, хто офіційно працює 40 годин.

Нещодавно одна жінка написала у Die Welt:

«Я порахувала, як виглядали б цифри для мене. У цьому розрахунку моя “домогосподарська спільнота” складається з чотирьох підлітків і мене самої. За орендної плати у 1 800 євро офіційно визнана щомісячна потреба становила б 4 517 євро. Це сума, яку я отримувала б від держави, якби не мала інших доходів. І це лише база. Крім того, є цільові кошти на шкільні поїздки, підручники, спортивні клуби чи репетиторство. Якщо я врахую максимальні ставки на шкільне приладдя та розумні суми на шкільні поїздки, транспортні витрати, екскурсії та харчування, то загалом виходить

Жінка, яка це написала, — німкеня. Наскільки ж привабливими мають здаватися такі соціальні виплати людині, яка приїжджає з бідної країни? Питання риторичне.

Ця проблема є економічно вибухонебезпечною, оскільки Німеччина одночасно страждає від дефіциту кваліфікованої робочої сили. Особливо гостро це відчувається у STEM-професіях, а також серед висококваліфікованих технічних і наукових спеціалістів.

Тобто Штельтер абсолютно правий у своїх висновках.

«Ми повинні спершу працювати над тим, щоб зробити Німеччину привабливішою для людей, які вже тут живуть, перш ніж зосереджуватися на імміграції.»»

Переклад з англійської та редагування: команда ILI

ПОШИРИТИ

ТЕМИ

УРЯДУВАННЯ ТА ДЕРЖАВНІ РЕГУЛЯЦІЇ   ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА   ЕМІГРАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

ТРЕНДИ

↑ КРИЗА ВАРТОСТІ ЖИТТЯ   ↓ ЕКОНОМІЧНА КРИЗА

РАЙНЕР ЦІТЕЛЬМАНН

Відомий німецький історик, соціолог, підприємець, автор бестселерів про фінансовий успіх мільйонерів і мільярдерів. Досліджує природу капіталізму та походження багатства. Р.